

VITA № 3-4 ANTIQUA

КИЇВ

2001

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА АРХЕОЛОГІЇ ТА МУЗЕЄЗНАВСТВА
ТОВАРИСТВО АРХЕОЛОГІЇ ТА АНТРОПОЛОГІЇ
МОЛОДІЖНИЙ ЦЕНТР РОЗВИТКУ ОСВІТИ, НАУКИ ТА КУЛЬТУРИ

VITA ANTIQUA

№ 3–4

Збірка наукових статей

КИЇВ
«СТИЛОС»
2001

ББК 63.02
В 79

Номер затверджено до друку на засіданні Вченої ради історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка 25 жовтня 2001 р.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

д.і.н., проф. Гладких М.І. (головний редактор)
к.і.н., асист. Рижов С.М. (відповідальний секретар)
д.і.н., проф. Залізняка Л.Л.
д.і.н., проф. Крижанівський О.П.
д.і.н., проф. Борисенко В.К.
д.і.н., проф. Моця О.П.
к.і.н., с.н.с. Степанчук В.М.
к.і.н., н.с. Усик В.І.
к.і.н., доц. Малєєв Ю.М.
к.і.н., доц. Омельченко Ю.А.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

д.і.н. проф. Буравченков Б.О.
д.і.н. проф. Станко В.М.

В 79 VITA ANTIQUA. – К.: Стилос, 2001. – № 3–4. – 202 с.

Збірник присвячено 60-річчю професора, доктора історичних наук, завідуючого кафедрою археології та музеєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка, палеолітознавця Гладких Махайла Івановича. До збірника включено статті провідних фахівців у галузі палеоліту і первісного суспільства України.

ББК 63.02

Засновник

Товариство Археології та Антропології

Адреса редакції:

01601, м. Київ, вул. Володимирська, 64, ауд. 164.

Реєстраційне свідоцтво КІ № 350, видане 8 лютого 1999 р.

Міністерством інформації України

© Товариство Археології та Антропології, 2001
© Колектив авторів, 2001
© «Стилос», оригінал-макет, 2001.
© Бородай Ю.О., обкладинка, 2001.

KYIV NATIONAL TARAS SHEVCHENKO UNIVERSITY
HISTORICAL FACULTY
DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY AND MUSEOLOGY
SOCIETY OF ARCHAEOLOGY AND ANTHROPOLOGY
YOUTH CENTRE OF DEVELOPMENT OF EDUCATION, SCIENCE AND ARTS

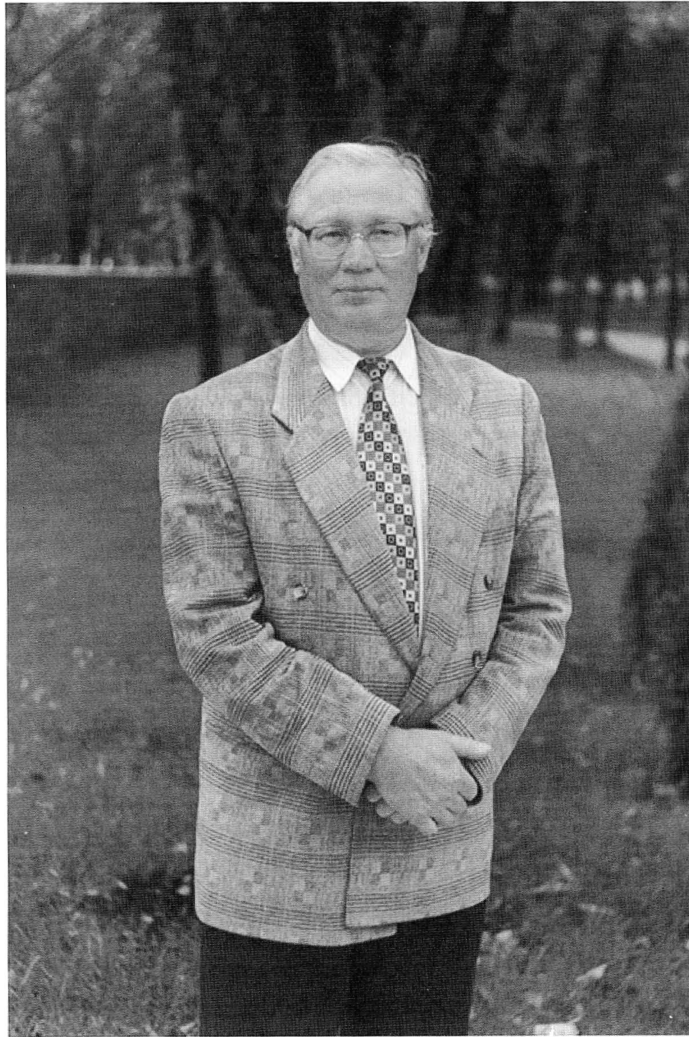
VITA ANTIQUA

№3-4

The collection of scientific articles

KYIV
«STYLOS»
2001

*Присвячується 60-річчю професора,
доктора історичних наук, завідуючого кафедрою
археології та музеєзнавства Київського національного
університета імені Тараса Шевченка,
палеолітознавця
Гладких Михайла Івановича*

Зміст

Кепін Д.В. М.І.Гладких в історіографії палеоліту України	9
Гладких М.И. Кремневый инвентарь межиричского позднепалеолитического поселения.....	15
Сапожников І.В., Сапожникова Г.В. Співвідношення природно-господарських областей та господарсько-культурних типів (на прикладі пізнього палеоліту степової зони)	22
Сминтина О.В. Проблеми взаємодії природи та суспільства в інтерпретаційній археології	31
Карпеченков А.Г. (Одесса) Основные подходы к изучению памятника в англо-американской археологии	41
Иванченко Ю.В. (Одесский национальный университет) Проблема исторической интерпретации памятников раннепервобытного монументального изобразительного искусства на территории современной Украины	47
Залізник Л.Л. Культурно-історичні зв'язки Полісся у первісну добу.....	51
Рижов С.М. Культурна адаптація ранніх палеоантропів до природного середовища Центральної Європи	59
Коен В.Ю., Степанчук В.М. Переход от среднего к верхнему палеолиту в Восточной Европе: проблемы таксономии и хроностратиграфии	78
Мацкевий Л.Г. Палеоліт і мезоліт території сучасного Львова	108
Пясецкий В.К. Среднеашельское местонахождение Меджибож	125
Рековец Л.И. Териофауна и материальная культура местонахождения Меджибож	135

Пучков П.В.	
«Мамонтовое собирательство» вместо или после «мамонтовых побоищ»?.....	138
Оленковський М.П.	
Епіграветські та східно-епіграветські культури України	149
Горелик А.Ф.	
Охота на лошадей в жизнеобеспечении финальнопалеолитического населения Юго-Восточной Украины.....	156
Усик В.И.	
К вопросу о «гигантолитах», топотах и формах мустьерских нуклеусов в позднепалеолитических комплексах. (По материалам ремонтажа коллекций комплекса 2 Королево 2 и стоянки Радомышль)	167
Гавриленко І.М.	
Житлово-господарські комплекси мезолітичної стоянки В'язівок 4а: спроба реконструкції	180
Петрунь В.Ф.	
Жадеїт, серпентиніт та ультрамілоніт у шліфованих виробках Трипілля	189
Сніжко І.А.	
Методи дослідження слідів утилізації мисливської здобичі на фауністичних рештках епохи пізнього палеоліту	194
Список скорочень	201

Contents

Kepin D.V.

Professor Mihail. I. Gladkich in the historiography of Palaeolithic studies.....9

Gladkich M.I.

Flint collection of Mezirichy settlement of Upper Palaeolithic age 15

Sapozhnikov I.V., Sapozhnikova G.V.

On interrelation between the natural-economic zones and economic-cultural types
of Upper Palaeolithic steppe areas 22

Smyntyna O.V.

On problems of nature and society interaction in interpreting archaeology 31

Karpechenkov A.G.

Basic approaches to site study in British-American archaeology 41

Ivanchenko Y.V.

On problems of historical interpretation of Early Prehistory Monumental Art
on the territory of Ukraine 47

Zalizniak L.L.

On cultural-historical links of Polissya in Prehistory 51

Ryzhov S.M.

On cultural adaptation of early paleoanthropoids to natural environment
of Central Europe 59

Koen V.Y., Stepanchuk V.M.

On transition from Middle to Upper Palaeolithic in Eastern Europe: problems
of taxonomy and chrono-stratigraphy 78

Matskeviy L.G.

Palaeolithic and Mesolithic sites on territory of the modern Lviv 108

Piasetsky V.K.

Middle Acheulian Medzhibozh site 125

Rekovets L.I.

Teriofauna and represents palaeontological and paleolithic materials site
Medzhibozh 135

Puchkov P.V.	
«Mammoth hunting» instead or after «mammoth collecting»?	138
Olenkovsky M.P.	
Epigravettian and East-Epigravettian cultures in Ukraine	149
Gorelik A.F.	
Hoarse hunting in life of Upper Palaeolithic population of South-East Ukraine	156
Usik V.I.	
On «Gigantoliths» and Mousterian discs shapes on Upper Palaeolithic sites (based on re-assembling of complex 2 Korolevo-2 and Radomyshl site)	167
Gavrilenko I.M.	
Dwelling-household complexes of Mesolithic site Vyazivok-4A: reconstruction attempt	180
Petrun V.F.	
Jadeite, serpentinite and ultra-milonite in Tripolian polished tools	189
Snizhko I.A.	
Methods of investigation of utilisation of man's hunting and faunal remains on late Palaeolithic sites	194
List of abbreviations	201

Д.В.Кепін
М.І.ГЛАДКИХ В
ІСТОРІОГРАФІЇ
ПАЛЕОЛІТУ УКРАЇНИ

Abstract

This work examines the professor Mihail. I. Gladkich contribution to the historiography of Paleolithic studies.

Творчий почерк Михайла Івановича Гладких в археології не відзначається зовнішньою яскравістю. Дослідник наче уникає полеміки, гострих дискусій. Він немовби в собі. Для М.І.Гладких є характерним залишатися певний час у тіні, що видається непосвяченим як довгий період відсутності зовнішньої активності. Але це не зовсім так. Нам здається, що у даному випадку ми маємо справу із суто особистим, ненав'язливим, глибоко продуманим ставленням не тільки до окремої проблеми, але й до археології загалом. Вчений віддає перевагу у постановці проблеми, виходячи не з миттєвого інтересу, що досить часто обертається кон'юктурою. Постановка проблеми, підхід до неї, вирішення її – це наслідок багаторічних глибоких роздумів, зіставлень і, головне, – вироблення чітко орієнтованого, методологічно обґрунтованого підходу до проблеми.

Михайло Іванович Гладких народився 15 листопада 1941 р. у с. Покровське Тепло-Огарьовського району Тульської області. З 1954 по 1961 рр. виховувався у Київському Суворовському військовому училищі. Саме у ці роки (1959–1960) відбувається його перше знайомство з польовими археологічними дослідженнями. Під керівництвом Д.Т.Березовця свідомо зацікавлений археологією юнак вивчає Пеньківку, Верхній Салтів (могильники катакомбний та ґрунтовий, фортецю, поселення). Але ці яскраві пам'ятки не перебили раніше сформованого інтересу до стародавнього кам'яного віку. У 1962 р. М.І.Гладких стає учасником першої у своєму житті палеолітичної експедиції у Костьонківсько-Борщевському районі Воронізької області під керівництвом О.М.Рогачова. Саме участь у цій експедиції сформувала у студента комплексний підхід до вивчення пізньопалеолітичних поселень із за-

лученням фахівців природничого профілю, що стало одним з стрижнів у подальшій діяльності вченого. У 1963 р. М.І.Гладких бере участь у розвідці пам'яток палеоліту по Дністру під керівництвом члена-кореспондента АН УРСР С.М.Бібікова (Студениця, Ушиця, Кам'янець-Подільська фортеця). У той же рік він бере участь у палеолітичній експедиції по дослідженню Радомишльського поселення (Житомирська обл.) під керівництвом І.Г.Шовкопляса, який стане у недалекому майбутньому науковим керівником дисертанта. У 1964 р. дослідник у складі палеолітичної експедиції під керівництвом З.О.Абрамової вивчає пізньопалеолітичні поселення Кокорево I та Тележний Лог у зоні затоплення Красноярської ГЕС на Єнисеї. У 1963–1964, 1965 рр. у складі експедиції, очолюваної В.М.Гладилініним, досліджує пізньопалеолітичну пам'ятку Антонівка III (Донецька обл.). Вчений вперше при вивченні пізньопалеолітичного крем'яного інвентаря застосував метод статистичного аналізу п'яток відщепів та пластин, запропонований В.П.Любіним для аналізу колекцій ранньопалеолітичних пам'яток. На основі дослідження цієї пам'ятки та зіставлення її з пізньопалеолітичними пам'ятками азово-причорноморських степів вчений розробив власну схему культурно-хронологічної періодизації пізнього палеоліту цього регіону, яка не втратила свого значення і сьогодні [Гладких, 1967; 1969].

У 1965–1966 рр. під керівництвом І.Г.Шовкопляса досліджує пізньопалеолітичну пам'ятку Ключи (Чернігівська обл.) [Шовкопляс, Толочко, Гладких, 1967].

У другій половині 60-х років М.І.Гладких опрацьовує колекцію крем'яного інвентаря з першого Межирічського господарсько-побутового комплексу (ГПК), дослідженого у 1966 р.

академіком АН УРСР І.Г.Підоплічком. На основі типолого-статистичного аналізу досліднику вдалося довести єдину генетичну лінію між Межирічським поселенням, з одного боку, та більш ранніми пізньопалеолітичними пам'ятками лісової смуги Подніпров'я (Погон, Ключи, Пушкарі I) – з іншого [Гладких, 1971].

Під керівництвом І.Г.Шовкопляса вчений досліджує у 1967, 1969, 1970, 1973 рр. Добраничівське пізньопалеолітичне поселення (Київська обл.), матеріали якого стали складовою частиною кандидатської дисертації. Разом з І.Г.Шовкоплясом М.І.Гладких проводить музеєфікацію четвертого ГПК та консервацію третього [Гладких, 1972].

У 1971 р. дослідник очолює палеолітичну експедицію по продовженню дослідження Довгинецького поселення на Овруччині, яке було започатковане у 20-х роках І.Ф.Левицьким та В.І.Кроком [Гладких, 1972; Гладких, Люрін, 1974]. Наступного року у складі палеонтологічної експедиції Інституту зоології АН УРСР, очолюваної В.І.Свистуном, проводить розвідки палеоліту у зоні будівництва каналу Дніпро-Донбас. Були обстежені палеолітичні місцезнаходження Орелька II (Дніпропетровська обл.), Кам'яний Яр, Велика Камішеваха (Харківської обл.), Молодечна Криниця [Гладких, 1973].

У 1973 р. М.І.Гладких у Ленінградському відділенні Інституту археології АН СРСР захищає кандидатську дисертацію на тему: «Пізній палеоліт Лісостепового Придніпров'я». Робота стала наслідком вивчення, перш за все, крем'яного інвентаря з таких пам'яток, як-от: Радомишль, Пушкарі I, Погон, Ключи, Мізин, Межиріч, Добранічівка, Гінці, Фастів, Караваєві Дачі, Журавка. Це дало змогу дослідникові розробити класифікацію та номенклатуру (тип-лист) крем'яного інвентаря для пізньопалеолітичних пам'яток цього регіону. Вперше у колишньому СРСР вчений запропонував критерії культурної належності пізньопалеолітичних пам'яток через порівняння особливостей зняряд їхніх ГПК. При аналізі крем'яного інвентаря ГПК № 1 та № 2 Добранічівського поселення, а також Добранічівського поселення та ГПК № 1 з Межирічів дослідник застосував метод Д.Брейнерда та В.Робінсона [Гладких, 1971; 1972; 1973; 1977]. На основі вивчення крем'яного інвентаря із застосуванням цього методу вчений виділив у пізньому палеоліті Середнього Подніпров'я межирічську археологічну культуру (Межиріч, Добранічівка,

Гінці). У 90-х роках до цієї культури він відніс Кирилівське поселення та Фастівську стоянку [Гладких, 1991: 46].

Точку зору вченого підтримали О.М.Рогачов, М.Д.Гвоздовер, М.В.Анікович, В.Я.Сергін. Концепція М.І.Гладких знаходить підтвердження і в нових матеріалах по вивченню пізньопалеолітичної пам'ятки Семенівка (Київська обл.) (Д.Ю.Нужний). Треба зазначити, що у своїй останній підсумковій праці по вивченню палеоліту Середнього Подніпров'я І.Г.Шовкопляс фактично змінив своє уявлення про існування у цьому регіоні єдиної виділеної ним Мізенської пізньопалеолітичної культури і приєднався до точки зору свого колишнього аспіранта [Шевченко, Шовкопляс, 1982: 25-26].

Методологічні підходи, запропоновані М.І.Гладких щодо визначення культурної належності пізньопалеолітичних пам'яток, застосувала Л.В.Грехова при аналізі типолого-статистичних відмінностей ГПК Тимонівки II та Юдиново I. Це дало змогу дослідниці виділити ще одну археологічну культуру – тимонівсько-юдинівську, яка входить у середньодніпровську етнічну спільність [Величко, Грехова, Губонина, 1977: 109-110]. Запропоновані критерії міри можливих відмінностей однокультурних комплексів використав у своїй роботі Ю.П.Холюшкін, що дало змогу виділити археологічні культури у пізньому палеоліті Сибіру та Середньої Азії [Холюшкін, 1981: 120; Дерев'яно, Фелінгер, Холюшкін, 1989: 36, 53].

У 1970-ті роки М.І.Гладких розробляє питання співвідношення таких категорій як історико-етнографічна спільність та господарсько-культурний тип (далі – ГКТ), стосовно пізньопалеолітичної епохи [Гладких, 1975; 1976; 1977; 1978]. На конкретному археологічному матеріалі території України ним простежена взаємодія цих категорій, що дало можливість виділити локальні варіанти у матеріальній культурі пізньопалеолітичного суспільства та розробити карту етнокультурних угруповань населення з урахуванням палеогеографічної обстановки того часу. У пізньому палеоліті України дослідником виділено у північній (прильодовиковій) зоні наступні підтипи ГКТ мисливців та збирачів: мисливці на північного оленя (Прикарпаття), мисливці на мамонтів (Середнє Подніпров'я). У південній (степовій) зоні виділено тип мисливців на зубра. У подальших роботах вчений

уточнив деякі підтипи. У степовій зоні виділено підтип мисливців на бізона і коня, підтип комплексних мисливців із значним розвитком збиральництва (Подністров'я); у фінальному палеоліті (Полісся) виділено підтип мисливців на північного оленя. В межах північної зони виділив етнокультурні області: прикарпатсько-волинську та середньодніпровську [Гладких, 1991: 24, 26–30]. На думку вченого, індикатором певного етносу у пізньому палеоліті виступає конкретна археологічна культура.

У 1976–1984, 1986 рр. М.І.Гладких, разом з Н.Л.Корнієць, продовжує дослідження пізньопалеолітичного поселення Межиріч. У роботі комплексної археолого-палеонтологічної експедиції брали участь також співробітники Інституту географії АН СРСР під керівництвом А.О.Величка та антрополог зі Сполучених Штатів Америки О.Соффер [Гладких, Корнієць, 1977; 1979; Гладких, 1980; Гладких, Корнієць, Величко і др., 1981; Гладких, 1981; Gladkikh, Korniets, Soffer, 1984]. Досліджуючи четвертий ГПК, який мав два чітких горизонти культурного шару, вчений довів, що мисливці на мамонтів мешкали на одному і тому ж місці тимчасово і періодично, а не осіло, як до того часу вважалося. Вивчаючи конструктивні елементи четвертого житла, а також інших жител Середнього Подніпров'я, дослідник першим у вітчизняній археології констатував наявність ритміки та симетрії у вкладанні кісток зовнішньої обкладки житла та орієнтацію житла по сторонах світу. Це дало можливість поставити питання про виникнення архітектури у пізньому палеоліті. Таким чином, була скоректована усталена точка зору архітекторів та мистецтвознавців, згідно з якою архітектура з'являється не раніше неолітичної доби. Разом з Н.Л.Корнієць М.І.Гладких поставив питання про музеєфікацію цього ГПК [Гладких, Корнієць, 1979]. У своїй подальшій роботі вчений розглянув витoki та становлення архітектури за матеріалами найдавніших жител Африки та Європи та поставив питання про соціальні критерії розмежування сховищ тварин та жител людей [Гладких, 1992]. Найдавніше житло та предмети духовної культури розглядаються у контексті світогляду палеолітичної людини. Аналіз археологічних джерел з пізнього палеоліту людини дав підставу М.І.Гладких говорити про існування у північній зоні «матріархального» варіанту світогляду первісної людини [Гладких, Станко, 1996].

Соціально-економічна інтерпретація пізньопалеолітичних жител та поселень знайшла відображення і в інших роботах автора [Гладких, 1972; 1974; 1989; 1991]. На матеріалах вивчення ГПК пізньопалеолітичних поселень Середнього Подніпров'я дослідник простежив еволюцію від громадської домогосподарської діяльності до родейної. На основі вивчення ГПК Добранічівського поселення із залученням етнографічних паралелей по планіметричній структурі поселень та ГПК ескімосів, коряків учений довів, що процес відокремлення ГПК в межах палеолітичного поселення відбиває зростання домашньо-господарської самостійності родії, але не індивідуальної сім'ї.

У 1988–1995 рр. М.І.Гладких, разом з начальником Черкаської обласної археологічної інспекції М.О.Суховим, очолює комплексну експедицію по вивченню поселення Гордашівка I (Черкаська обл.). Дослідження пам'ятки змінило уявлення про існування у цьому регіоні лише поселень мисливців на мамонтів. Гордашівське поселення залишили мисливці на бізонів південної зони [Гладких, Рыжов, Суховой, 1994; Гладких, Рыжов, Суховий, 1995].

У 1995 р. цією експедицією досліджується кістяк людини плейстоценового віку на місцезнаходженні Біла Круча в с. Лощова Черкаської області. На цей час це є єдиний повний кістяк людини палеолітичного віку на території України.

Поза увагою дослідника не залишились загальнотеоретичні проблеми історичних реконструкцій археологічних джерел через реконструкцію побуту колишніх соціумів [Гладких, 1991].

Науково-дослідницька робота М.І.Гладких пов'язана з двома установами. Розпочинав свою роботу він в Інституті археології НАН України як аспірант та керівник новобудовної експедиції. З 1975 р. М.І.Гладких розпочав постійну роботу на кафедрі археології та музеєзнавства Київського університету імені Тараса Шевченка на посаді старшого викладача; у 1985–1987 рр. був у докторантурі; а з 1987 р. очолює кафедру. У 1991 р. в Ленінградському відділенні Інституту археології АН СРСР захищає докторську дисертацію «Історична інтерпретація пізнього палеоліту (за матеріалами території України)». Основні положення дисертації, зокрема взаємодія господарсько-культурних типів та історико-етнографічних спільностей у пізньому палеоліті, соціально-економічний розвиток поселень та

жител, розвиток ГПК, знайшли відображення у відповідних розділах колективних праць: «Давня історія України» (К., 1997, т. 1) та першому в Україні підручнику для студентів «Історія первісного суспільства» в співавторстві зі В.Н.Станко та С.П.Сегедою (К., 1999).

Як викладач читав курси: «Основи археології», «Історія первісного суспільства», «Істо-

ріографія археології», «Проблеми археології кам'яного віку» та ін.

Вплив професора М.І.Гладких на формування фахівців-археологів значно ширший, аніж офіційна кількість його аспірантів.

Сьогоднішній ювілей – це не підведення підсумків, це наші щирі побажання ювілярові подальших розробок актуальних тем з історії первісного суспільства.

Список наукових праць М.І.Гладких.

1967

Археологические разведки на Черниговщине в 1965 г. // Археологические исследования на Украине в 1965–1966 гг. – Вып. 1. – К.: Наук. думка. – С. 204–208 (співатори: П.П.Толочко, І.Г.Шовкопляс).

Верхепалеолитическое местонахождение Антоновка III на Донеччине // Археологические исследования на Украине в 1965–1966 гг. – Вып. 1. – К.: Наук. думка. – С. 65–69.

1968

Каменный инвентарь Добраничевской стоянки // Археологические исследования на Украине в 1967 г. – Вып. 2. – К.: Наук. думка. – С. 83–89.

1969

Некоторые итоги исследования позднепалеолитического местонахождения Антоновки III // Материалы по четвертичному периоду Украины. – К.: Наук. думка. – С. 252–268.

1971

Різні прояви пізньопалеолітичної культури в середньому Подніпров'ї // Український історичний журнал. – К. – № 10. – С. 58–63.

Крем'яний інвентар пізньопалеолітичного поселення Межиріч // Археологія. – Вып. 3. – К. – С. 58–63.

1972

Крем'яний інвентар Добранічівської стоянки // Археологічні дослідження на Україні в 1969 р. – Вып. 4. – К. – С. 20–23.

Два способа подсчета индекса сходства палеолитического каменного инвентаря // XV Научная конференция Института археологии АН УССР: Тезисы доповідей. – Одеса. – С. 62–64.

Исследование палеолита в Довгиничах // Археологические открытия 1971 г. – М. – С. 309–310.

Пізньопалеолітичні житла, методи їх консервації та експонування // Археологія – Вып. 6. – К. – С. 106–107.

Палеолітичне місцезнаходження Караваєві Дачі у Києві // Археологія. – Вып. 7. – К. – С. 84–87.

1973

Разведки палеолита в зоне канала Днепр-Донбасс // Археологические открытия 1972 г. – М. – С. 268–269.

До методики типолого-статистичного аналізу палеолітичного кам'яного інвентаря // Археологія. – Вып. 9. – К. – С. 15–21.

Поздний палеолит лесостепного Приднепровья: Автореф. дис. канд. ист. наук. – К. – 24 с.

1974

Работы Северо-Донецкой экспедиции // Археологические открытия 1973 г. – М. – С. 259–260 (співатори: І.О.Післарій, А.О.Кротова, А.С.Гераськова).

Дослідження Довгинецького палеолітичного місцезнаходження 1971 р. на Житомирщині // Археологія. – Вып. 14. – К. – С. 42–46 (співатор І.Б.Люрін).

Малые жилища в позднем палеолите Восточной Европы // Реконструкция древних общественных отношений по археологическим материалам жилищ и поселений. – Л. – С. 21–22.

1975

Прикарпатская зона хозяйственно-культурного типа охотников и собирателей позднего палеолита // Новейшие открытия советских археологов: Тезисы докладов конференции. – К. – С. 56–57.

Исследования на Ворошиловградщине // Археологические открытия 1974 г. – М. – С. 267–268 (співатори: І.О.Післарій, А.О.Кротова, А.С.Гераськова).

1976

Раскопки курганов в зоне Каменской оросительной системы // Археологические открытия 1975 г. – М. – С. 295–296 (співатори: Б.О.Антоненко, М.М.Бондар, С.О.Васильченко, І.С.Піоро, Л.Г.Самойленко, М.О.Чмихов).

Инвентарные группы и количественное соотношение кремневых изделий из жилищ Межиричского позднепалеолитического поселения (Табл.) // Пидопличко І.Г. Межиричские жилища из костей мамонта. – К.: Наук. думка. – С. 140–141.

Изменчивость орудий в процессе их изготовления как культурнообразующий фактор (по мате-

риалам палеоліта) // Открытия молодых археологов Украины. – Ч. 1. – К.: Наук. думка. – С. 3–5.

Влияние природного окружения на формирование Прикарпатского локального варианта позднепалеолитической культуры // V Всесоюзное совещание по изучению краевых образований материковых оледенений: Тезисы докладов. – К.: Наук. думка. – С. 103–104.

1977

Исследование в Межириче // Археологические открытия 1976 г. – М. – С. 281 (співатор Н.Л.Корнієць).

К вопросу о разграничении хозяйственно-культурных типов и историко-этнографических общностей позднего палеолита // Палеоэкология древнего человека. – К.: Наук. думка. – С. 112–116.

Мінливість знарядь в процесі їх виробництва та її роль в утворенні локальних варіантів матеріальної культури (на матеріалах палеоліту) // Археологія. – Вип. 24. – К. – С. 17–21.

Некоторые критерии определения культурной принадлежности позднепалеолитических памятников // Проблемы палеолита Восточной и Центральной Европы. – Л.: Наука. – С. 137–143.

1978

Содержание локальных вариантов позднего палеолита на Украине // Археологические исследования на Украине в 1976–1977 гг.: Тезисы докладов XVII конференции ИА АН УССР. – Ужгород. – С. 22–23.

1979

Нова споруда з кісток мамонта в Межиричі // Вісник Академії Наук Української РСР. – К. – № 9 – С. 50–56.

Исследования в Межиричах // Археологические открытия 1978 г. – М. – С. 319.

1980

Исследования в Межиричах // Археологические открытия 1979 г. – М. – С. 263–264.

Mezhirich // Early Man News 314 Newsletter for Human Palaeology. – Tubingen, 1978/79, 1980. – P. 32–33.

1981

Межирич // Археология и палеогеография позднего палеолита Русской равнины. – М.: Наука. – С. 106–119 (співатори: А.О.Величко та ін.).

Исследования в Межиричах // Археологические открытия 1980 г. – М.: Наука. – С. 239.

Aesthetic aspects of construction-oriented utilisation of hunting prey by paleolithic man // IX JNQUA Congress. Abstracts. – Vol. III. – Moscow. – P. 88 (співатор Н.Л.Корнієць).

1984

Внесок вчених університету у розвиток археології та музейної справи // Вісник Київського університету: Історичні науки. – Вип. 26. – К.: Вища школа. – С. 106–116 (співатори: М.М.Бондар, Ю.А.Омельченко).

Четвертичная геология Приднепровья // Сводный путеводитель экскурсий XXVII сессии Международного геологического конгресса. – К.: Наук. думка. – С. 69–87 (співатори: М.Ф.Веклич, Н.А.Сіренко).

Mammoth-Bone Dwelling on the Russian Plain // Scientific American. November. – Vol. 251. – No. 5, 1, 0. – P. 164–175 (співатори: Н.Л.Корнієць, О.Соффер).

1985

Жилища из костей мамонта на Русской равнине // В мире науки. – № 1. – С. 68–74 (співатори: Н.Л.Корнієць, О.Соффер).

Программы спецкурсов по археологии. – К.: Изд-во Киевского университета. – 37 с. (співатори: М.М.Бондар, Ю.М.Малеев).

1987

Рецензия на кн.: Генинг В.Ф. Объект и предмет науки в археологии. – К., 1983. – 224 с. // Советская археология. – № 2. – С. 273–280.

1988

Поселения и жилища древнего населения Украины. – К. – Депонирование в ИНИОН СССР. – № 35813. – 14.10.88. – 9,1 п.л. (співатори: М.М.Бондар, Є.А.Ліньова, Ю.М.Малеев).

1989

Соціально-економічна інтерпретація пізньопалеолітичних жител та поселень // Археологія. – № 4. – С. 17–26.

1991

Історична інтерпретація пізнього палеоліту (за матеріалами території України): Препринт. – К.: НМК ВО. – 48 с., карта.

Историческая интерпретация позднего палеолита (по материалам территории Украины): Автореф. дис. докт. ист. наук. – Л. – 48 с., карта.

Етногенетичний процес в басейні Дніпра за археологічними джерелами // Проблеми вивчення охорони пам'яток археології Київщини: Тези доповідей. – К. – С. 31–32.

Програма спецкурсу «Історіографія археології» // Історичний факультет: Нормативні та спеціальні курси. – К.: Вид-во Київського ун-ту. – С. 59–60.

Програма спецкурсу «Проблеми вивчення стародавнього кам'яного віку (палеоліт)» // Історичний факультет: Нормативні та спеціальні курси. – К.: Вид-во Київського ун-ту. – С. 63–64.

Програма спецкурсу «Проблеми розвитку мезоліту та нового кам'яного віку (неоліт)» // Історичний факультет: Нормативні та спеціальні курси. – К.: Вид-во Київського ун-ту. – С. 64.

1992

Первіснообщинний лад на території нашої країни // Історія народів Росії: Курс лекцій. – К.: НМК ВО. – С. 4–19 (співатор М.О.Чмихов).

Социальные и архитектурные критерии палеолитического жилища // Проблемы палеолита Вос-

точной Европы: Краткие сообщения Института археологии АН СССР. – Вып. 206. – М.: Наука. – С. 82–85.

1994

Розвиток стародавнього та первісного суспільства на Україні // ДКНТ інформації. – Інв № 0294У000347. – № д.р. 0193У040889. – 93 с. (співавтори: Є.А.Ліньова, Ю.М.Малеєв).

Історія первісного суспільства: Програма курсу для студентів історичного факультету. – К.: Вид-во Київ. ун-ту. – 7 с.

Гордашовка – ориньякоидний палеолит на Горном Тикиче (предварительные результаты) // Археологический альманах. – № 3. – Донецк. – С. 217–226 (співавтори: С.М.Рижов, М.О.Суховий).

1995

Новий варіант пізньопалеолітичної культури на Черкащині // Археологічні дослідження на Черкащині. – Черкаси: Сіач. – С. 16–23 (співавтори: С.М.Рижов, М.О.Суховий).

Формация, цивилизация, антропосфера // Археологический альманах. – № 4. – Донецк. – С. 4–6 (співавтор Н.В.Орлова).

1996

Чернобыль як антропосферне явище // Соціальний досвід виходу з катастроф як потенціал розвитку європейської безпеки (на прикладі ЧАЕС). – Серія «Національна безпека». – Вип. 2. (За матеріалами науково-практичного семінару 1–3 лютого 1996 р.). – К. – С. 16–19.

Мистецтво та світогляд пізньопалеолітичної людини (за матеріалами України) // Археологія. – № 3. – С. 39–50 (співавтор В.Н.Станко).

1997

Експозиційне використання забудованої території Трахтемирівського заповідника // Пам'ятки та визначні місця шевченківського краю: Проблеми охорони та дослідження: Тези доповідей науково-практичної конференції, 27–28 травня 1997 р., Канів. – К.: ДКПП Тиранс. – С. 33–35 (співавтори: Рижов С.М., Суховий М.О.).

Кварцевые орудия позднепалеолитического поселения Гордашовка 1 // Археология и этнология Восточной Европы: материалы и исследования (сборник научных работ, посвященный 60-летию В.Н.Станко). – Одесса: Изд-во Одес. ун-та. – С. 57–68. (співавтори: Рижов С.М., Суховий М.О.).

Давня історія України. – Т. 1: Первісне суспільство. – К.: Наук. думка. – 559 с. (співавтори: Березанська С.С. та ін.) (розділ «Епоха пізнього палеоліту». – С. 51–113 (співавтор Станко В.Н.).

1999

Древнейшая архитектура по археологическим источникам эпохи палеолита // Vita Antiqua. – № 1. – К., Товариство археології та антропології. – С. 29–33.

Історія первісного суспільства: Підручник для студентів гуманітарних спеціальностей вищих закладів освіти. – К.: Либідь, 1999. – 240 с. (співавтори: Станко В.Н., Сегада С.П.).

2001

Кістяк пізньопалеолітичної людини в басейні Гірського Тикичу // Археологічні відкриття в Україні 1999–2000 рр. – К., 2001. – С. 13–14 (співавтори: Рижов С.М., Суховий М.О.).

Література

Величко А.А., Грехова Л.В., Губонина З.П. Средства обитания первобытного человека тимоновских стоянок. – М., 1977. – С. 109–110.

Деревянко А.П., Фелингер А.Ф., Холушкин Ю.П. Методы информатики в археологии каменного века. – Новосибирск, 1989. – С. 36, 53.

Холушкин Ю.П. Проблемы корреляции позднепалеолитических индустрий Сибири и Средней Азии. – Новосибирск, 1981. – 120 с.

Шевченко А.И., Шовкопляс И.Г. Палеолит Киевского Приднепровья – К., 1982. – С. 25–26.

Список скорочень

- АА** – Археологический альманах.
- АДЛ** – Археологічні дослідження на Львівщині.
- АИУ** – Археологические исследования на Украине в 1976–1977г.г.
- АО** – Археологические открытия.
- АОН** – Археологические открытия на новостройках.
- АП УРСР** – Археологічні пам'ятки УРСР.
- АСГЭ** – Археологический сборник Государственного Эрмитажа.
- АЮЗР** – Акты Юго-Западной России.
- БМОИП** – Бюллетень Московского общества испытателей природы. Отделение биологии.
- ВАА** – Вопросы археологии Адыгеи.
- ВАУ** – Вопросы археологии Урала.
- ВАН** – Вісник Академії наук УРСР.
- ВДИ** – Весник древней истории.
- ЗООО** – Записки Одесского археологического общества.
- ВОІКК** – Вінницька обласна Історико-краєзнавча конференція.
- ІУ НАН України** – Інститут українознавства ім.І.Крип'якевича НАНУ.
- КСИА** – Краткие сообщения Института археологии АН СССР.
- КСИИМК** – Краткие сообщения института истории материальной культуры.
- ЛІМ** – Львівський історичний музей.
- МАСП** – Материалы по археологии Северного Причерноморья
- МДАПВ** – Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині.
- МИА** – Материалы и исследования по археологии СССР.
- НА ІА НАНУ** – Науковий архів Інституту археології НАН України.
- НЗІТ** – Нариси з Історії техніки.
- НТШ** – Наукове товариство імені Т.Г.Шевченка.
- ПС** – Палеонтологический сборник.
- ПУ** – Пам'ятники України.
- РА** – Российская археология.
- СА** – Советская археология.
- СПІКСНУ** – Скелі й печери в історії та культурі стародавнього населення України. Збірник тез повідомлень та доповідей.
- ТИЭ** – Труды Института этнографии АН СССР.
- AR** – Archeologické Rozhledy.
- М NI** – минимальное количество особей.
- MNB** – минимальное количество определенных костей.
- SP** – Stratum Plus.
- SROA** – Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego.
- VBGAEU** – Verhandlungen der Berliner Gesellschaft fuer Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte

Наукове видання

VITA ANTIQUA

2001

№ 3–4

**Збірка наукових статей
російською та українською мовами**

Фото на обкладинці зроблено Гладких М.І. (Межиріч. Житло № 4.)

Редактор та упорядник збірки *Рижов С.М.*

Редактор англійських текстів *Репік Д.В.*

Художнє оформлення *Бородай Ю.О.*

Технічний редактор *Гриненко Н.С.*

Коректор *Шкиря Т.Г.*

Підп. до друку 1.11.2001 р. Формат 60x84/8.

Папір офс. Друк офс. Гарнітура BookUkr.

Ум. друк. арк. 25,3. Об.-вид. арк. 24,7.

Наклад 300 прим.

Замовл. № **047**

Видавництво «Стилос».

04070, Київ–70, Контрактова пл., 7.

Свідоцтво Держкомінформу України (серія ДК № 150 від 16.08.2000 р.)

Надруковано з готових плівок ТОВ «Поліграфічний центр «Фоліант».

04176, Київ–76, вул. Електриків, 26.

Свідоцтво Держкомінформу України (серія ДК № 149 від 16.08.2000 р.)